

Ukážka z knihy *Súboj pera a ľadu – Napínavý príbeh o novinových magnátoch, polárnych bádateľoch a vzniku moderných médií*

Autor: Darrell Hartman

Preložil: Martin Sliz

Parník Hans Egede kotvil v prístave v Lerwicku, vetristej metropole škótskych Shetlandov. V to ráno istý Dán spolu s americkým cestovateľom Frederickom Cookom veslovali v člne smerom k pobrežiu. Potom sa pešo vydali spleťou rovných ulíc mesta k telegrafnej stanici, kde Cook požiadal o odoslanie niekoľkých správ. Prvá bola určená jeho manželke Marie do New Yorku – bol to prvý priamy kontakt s ňou po dvoch rokoch. Chcel ju ubezpečiť, že je živý a zdravý. Druhá smerovala Medzinárodnej polárnej komisii v Bruseli. Obsahovala rovnako prekvapujúce zistenia, aké Cook odoslal aj ďalšiemu adresátovi – Jamesovi Gordonovi Bennettovi mladšiemu, vplyvnému vydavateľovi novín New York Herald, žijúcemu v Paríži:

SEVERNÝ PÓL DOSIAHNUTÝ 21. APRÍLA 1908. ĎALEKO NA SEVERE OBJAVENÁ ZEM. EXKLUZÍVNA SPRÁVA OBSAHUJÚCA DVETISÍC SLOV PRIPRAVENÁ PRE VÁS U DÁNSKEHO KONZULA V LERWICKU. OČAKÁVAM PLATBU TRITISÍC DOLÁROV. DO KODANE CESTUJEM PARNÍKOM HANS EGEDE.

Správy o Cookovom objave sa medzičasom začali šíriť po skromne obývanom pobreží Grónska. Dopočula sa o ňom aj hŕstka misionárov, koloniálnych úradníkov a ďalších pasažierov na palube Hansa Egedeho, ktorých Cook na naliehanie dánskych hostiteľov zobral so sebou. Inú možnosť, ako sa dostať do Ameriky, nemal. Istý spolucestujúci Cookovi poradil, aby pred novinovými rozhovormi publikoval aj vlastnú verziu udalostí a vyhol sa tak hroziacemu zmätku. Práve to bol dôvod na neplánovanú zastávku v Lerwicku.

James Gordon Bennett mladší neváhal ani minútu a ihneď na Cookovu ponuku odpovedal: „Okamžite pošlite 2 000 slov Dr. Cooka.“

Za ten čas čo slová pretekali po podmorských aj nadzemných telegrafných drôtoch, parník Hans Egede si pobafkával smerom na juh. Drsné podmienky na mori ho zbrzdili. O dva dni neskôr loď dorazila do mesta Skagen v najsevernejšej časti Dánska. Objaviteľa v mene vlády privítal veliteľ torpédového člna, ktorý tam bol kotvil. Na palubu nastúpila aj skupinka vymrznutých dánskych novinárov a oznámila Cookovi, že v Heralde vyšiel jeho článok. Okrem toho sa dozvedel, že najvýznamnejší dánsky denník Politiken publikoval správu o jeho objave na titulnej strane a noviny po celom svete sa išli potrať, aby ju prevzali.

Nikto však neoslavoval s takou vervou ako noviny Herald, ktoré vo vydaní z 2. septembra venovali Cookovi hneď niekoľko strán. Palcové titulky kričali do sveta: **PORAZIL HLAD AJ ZIMU, ODVÁŽNY CESTOVATEĽ DOSIAHOL CIEĽ**. Viacerí zemepisci sa pre noviny vyjadrili, že Cookov objav „prinesie novú éru v histórii vedy“. Hlavnou témou bola, samozrejme, Cookova vlastná výpoveď, v ktorej hovoril o tom, ako uprostred zimy vyrázil

z grónskeho pobrežia ležiaceho asi tisícsto kilometrov od severného pólu, ako pevnú pôdu vystriedal počas cesty neistý morský ľad, ako cestoval „až za hranice všetkého živého“, sprevádzaný iba dvojicou Inuitov a dvoma tuctami odvážnych psov. Čím severnejšie sa nachádzali, písal Cook, tým bola cesta lepšia. No ani rýchle napredovanie neprinášalo vytúženú radosť. „Okolitá krajina bola ubíjajúco monotónna, človek tu nenachádzal žiadne potešenie, duša sa nemohla zregenerovať, nebolo tam nič, čo by bolo prinieslo úľavu od neustáleho fyzického vypätia a chronickej únavy.“

Dva mesiace po tom, ako opustil Grónsko, a deväť mesiacov po tom, ako odcestoval zo Spojených štátov amerických, sa podľa údajov zo sextantu nachádzala skromná výprava neďaleko svojho cieľa a napokon aj priamo na ňom – na tom mieste, kde sa zbiehajú všetky poludníky, v tom bode, odkiaľ sa už nedá ísť severnejšie a každá časová zóna sa nachádza len krok od vás. Oslavy na vrchole sveta však podľa Cooka netrvali dlho. Na severnom póle sa zdržal tridsaťšesť hodín, poctivo zaznamenával dianie na oblohe a ďalšie detaily okolitej krajiny. Výpravu čakala ešte dlhá a nebezpečná cesta po praskajúcom ľade a ani samotný severný pól nebol práve miestom, kde by bol chcel človek stráviť viac času. „Tol'ké veky lákalo toto miesto ľudstvo,“ napísal v Heralde, „a pritom je úplne bezútešné!“

Už pred stáročiami sa ambiciózni muži vydávali na sever a posúvali tak hranice prežitia vo svete ľadu, geograficky aj koncepčne takom vzdialenom od miest, kde sa zrodil človek, že to bolo takmer nepredstaviteľné. Mnohí cestovatelia sa tým smerom vydali v nádeji, že nájdu tzv. Severozápadnú morskú cestu a vďaka tomu aj kratšie obchodné spojenie medzi Európou a Áziou. Toto nezmyselné dobrodružstvo si vyžiadalo stovky, možno až tisíce ľudských životov. Asi najznámejším prípadom bola Franklinova expedícia z roku 1845, počas ktorej z vynikajúco vybavenej skupiny britského kráľovského námorníctva zahynulo za polárnym kruhom všetkých 129 mužov.

Koncom devätnásteho storočia už nebola svätým grálom arktického bádania Severozápadná morská cesta – stal sa ním severný pól. Okrem toho sa udiala ešte jedna významná zmena: predstavy bádateľov ovládol realizmus. Viktoriánski cestovatelia snívali o tom, že na vrchole sveta objavia čosi výnimočné; na konci devätnásteho storočia sa však ustálil všeobecný predpoklad, že na severnom póle sa nenachádza nič mimoriadne, iba množstvo morského ľadu. Americká vláda zároveň dávno prestala míňať ľudské a finančné zdroje na tzv. arktický problém. Vznikol tak priestor pre podnikavých cestovateľov ako Frederick Cook, súkromné spoločnosti a bohatých jednotlivcov, ktorí ho podporovali.

Napriek tomu, že objavovanie Arktídy čiastočne stratilo príchut' romantiky, stále malo svoje čaro. Mapovanie nových území a geografických prvkov so sebou prinášalo bohatstvo a obdiv. Rovnako aj momenty, keď ste sa k severnému pólu dostali bližšie ako ktokoľvek pred vami. Niektorí cestovatelia skutočne bažili po tom, aby sa dostali na ďaleký sever, a takéto objavy im pomáhali získať peniaze na cestu späť. Denná tlač zohrávala pri tomto sčasti odvážnom, sčasti samoučelnom bádání významnú úlohu. Exkluzívne práva na uverejnenie príbehu ochotnejšie kupovali vydavatelia novín než kníh. Okrem toho v dobe, keď ešte neexistovalo ani rádio, ani televízia, boli noviny prvým médiom, z ktorého sa verejnosť dozvedala

o cestovateľských počinoch. Bez denníkov by sa priemerný Američan nebol mal ako včas dozvedieť o tom, čo sa dialo tam hore na severe alebo čo tzv. úspechy cestovateľov naozaj priniesli. Mnohí čitatelia však túžili len po jednej základnej informácii: či expedícia zlyhala alebo uspela.

Tlač mala z týchto arktických drám takmer rovnaký úžitok ako cestovatelia. Uverejňovanie senzácií akéhokoľvek druhu vrátane tých o geografických objavoch prinášalo peniaze. Všade na svete zažívali noviny rozmach. A s ním prichádzal aj konkurenčný boj o čitateľa a dôležitých inzerentov. Nikde to neplatilo viac ako v New Yorku, ktorý bol v roku 1909 po Londýne druhou najväčšou metropolou na svete a ktorý bol zaplavený novinami. Majitelia a vydavatelia najväčších denníkov v meste mali veľký vplyv a žili prepychový život. Boli ambasádormi a mali v rukách osudy panovníkov. William Randolph Hearst využíval svoje novinové impérium na ovplyvňovanie celoštátnej politiky; World Joseph Pulitzer zmenil spôsob, ako myslela a čítala americká verejnosť. Bennett, majiteľ a vydavateľ Herald v Paríži, bol často označovaný za najvplyvnejšieho Američana v zahraničí, a hoci jeho noviny už nemali takú moc ako generáciu predtým, stále denne oslovovali státisíce ľudí a ročne vynášali neuveriteľných päťstotisíc dolárov.

A bol tu ešte aj denník The New York Times, ktorý mal v predchádzajúcom desaťročí najpozoruhodnejšie výsledky zo všetkých.

Jeho vydavateľ, pomerne neznámy južan Adolph Ochs, prišiel do New Yorku v roku 1896, požičal si peniaze, presvedčil vtedajších majiteľov, aby z neho spravili dočasného vlastníka upadajúcich Timesov, a neuveriteľným spôsobom z nich spravil inštitúciu, s ktorou bolo treba počítať. Hearstove a Pulitzerove senzačné bulvárne noviny boli v tom čase považované za budúcnosť žurnalistiky, ale keď sa Timesy ako vzor serióznosti stali výnosným biznisom, Ochs dokázal, že jeho kritici sa mýlili. Hoci sa novinám pod jeho vedením spočiatku neveľmi darilo, rastúci počet ich čitateľov a vplyv sa nedali prehliadať – najmä nie zo strany Herald. Známa rivalita medzi Pulitzerom a Hearstom, ktorá po roku 1909 ustúpila do úzadia, patrí k jednej z najdiskutovanejších epizód v dejinách žurnalistiky. Ale Ochsov a Bennettov nedocenený boj o „náročných“ čitateľov z New Yorku mal takisto nezanedbateľné následky. V roku 1909 bol súboj v plnom prúde, najmä čo sa týkalo oblastí osobitého záujmu vzdelaných čitateľov zo strednej a z vyššej strednej vrstvy v meste. Denníky sa vzájomne považovali za hlavných konkurentov na poli zahraničného spravodajstva, vedy, techniky – vrátane rodiaceho sa letectva a automobilizmu – a cestovateľských objavov.

Noviny Herald sa týmto témam venovali celé desaťročia a ich reportáže o dobrodružných expedíciách boli priam legendárne. Bennett v roku 1871 vyslal do Afriky korešpondenta Henryho Mortona Stanleyho hľadať Davida Livingstona, čo bol prelomový okamih v dejinách žurnalistiky. Okrem toho sponzoroval niekoľko ďalších veľkých výprav alebo sa podieľal na ich financovaní, a to vrátane predchádzajúcich pokusov o nájdenie Severozápadnej morskej cesty a dosiahnutie severného pólu. Hoci Bennett začiatkom dvadsiateho storočia obmedzil účasť novín na bádanie, dianie za polárnym kruhom naďalej predstavovalo pre Herald prioritu a noviny publikovali exkluzívne správy od Cooka aj jeho známejšieho súpera Roberta Pearyho.

Timesy sa túto roky budovanú pozíciu rozhodli napadnúť a investovali do pripravovanej Pearyho výpravy na severný pól. Peary bol inžinier a ostrieľaný arktický cestovateľ, ktorý mal na svojom konte niekoľko významných geografických objavov. Finančne ho podporovali najbohatší Newyorčania a stál za ním dokonca aj prezident Theodore Roosevelt. V roku 1906 sa dostal do vzdialenosti približne 320 kilometrov, teda 32 minút zemepisnej šírky, od severného pólu, vďaka čomu predchádzajúcim talianskym držiteľom rekordu vyfúkol titul „najďalej na severe“. Pearyho napriek jeho pokročilému veku – keď jeho expedícia 7. júla 1908 vyplávala z New Yorku, mal päťdesiatdva – považovali v Amerike za najpravdepodobnejšieho dobyvateľa severného pólu. Bez ohľadu na úspech alebo zlyhanie sa zmluvne zaviazal poskytnúť Timesom príbeh o svojej ceste. V čase, keď z Lerwicku dorazil Cookov telegram, svet o Pearym nemal informácie už takmer rok a nikto v dosahu telegrafnej stanice netušil, či sa dostal k pólu, a ak áno, kedy. Predpokladalo sa, že je na ceste späť z Grónska, no zatiaľ o ňom nikto nič nevedel. Už o týždeň sa však všetko zmenilo.

Cook bol v celkom inej situácii ako Peary. Hoci ho väčšina jeho kolegov obdivovala, nemal finančné ani politické krytie staršieho námorníka. Na cestu vyrazil o rok skôr ako Peary, s obmedzeným vybavením a bez fanfár a to, že takmer dva roky neposielal správy, vyvolalo medzi jeho priateľmi a rodinou obavy, že v Arktíde zahynul. Cookove telegramy z Lerwicku preto prekvapili celý svet a ostrieľaní cestovatelia označili jeho nenápadnú a nízkorozpočtovú expedíciu za „mimoriadny výkon“ a „zázrak“. Príbeh, ktorý priniesol, znamenal senzáciu celogeneračného významu a Herald dal všetkým najavo, že patrí práve jemu. Noviny sa kapitálkami chválili „EXKLUZÍVNÝM PRÍBEHOM“ a vyhrážali sa, že dajú stíhať každého vydavateľa, ktorý poruší ich autorské práva, pričom poznamenali, že už tomu venovali „nemálo úsilia“.

Zvyšné denníky však napokon poškodili Cooka omnoho horším spôsobom než krádežou obsahu. Spochybnili jeho údajne priamočiaru cestu do Arktídy a štyri mesiace prinášali titulky o tzv. spore o severný pól. Novinár Lincoln Steffens ho neskôr nazval „príbehom storočia“. Diskusie o americkom objave severného pólu sa tiahli celým dvadsiatym storočím, ich dozvuky môžeme sledovať ešte aj dnes. Periodiká, ktoré celý spor živili, skutočnosti rovnako často zahmlievali, ako vysvetľovali, čím o sebe veľa prezrádzali. Bol to prípad najmä Timesov a Herald, ktoré mohli získať alebo stratiť najviac. Táto debata a jej následky ovplyvnili hierarchiu amerických korporátnych médií oveľa viac, než si uvedomujeme. Celú záležitosť ešte väčšmi skomplikoval fakt, že údajný koniec sporu v decembri 1909 bol vlastne len posledným dejovým zvratom. Príbeh v skutočnosti stále obsahoval množstvo skrytých lží a poloprávd, ktorých odhalenie zabralo desaťročia.